

Євгенія ПЕТРЕНКО,

orcid.org/0000-0003-0254-1241

асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу

Херсонського національного технічного університету,

аспірант

Інституту мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України

(Херсон, Україна) IevgeniiaPetrenko1991@gmail.com

МЕТАФОРИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕМОЦІЇ «РОЗПАЧ» (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Статтю присвячено дослідженню мовної репрезентації емоції «розпач», охарактеризовано метафоричні моделі, за якими репрезентується емоція розпачу в англійській, німецькій, російській та українській мовах. Дослідження було проведене шляхом аналізу фактичного матеріалу, відібраного методом суцільної вибірки з національних лінгвістичних корпусів української, російської, англійської та німецької мов, а саме: «Український національний лінгвістичний корпус», «Национальный корпус русского языка», «British National Corpus», «Mannheimer Korpus für Deutsche Sprache» відповідно. Розглянуто особливості відображення емоційного світу людини мовними засобами. Актуальність теми зумовлена інтересом сучасної лінгвістичної науки до категорії емотивності, способів і засобів репрезентації емоцій у мовному вимірі. Внутрішні прояви емоції «розпач» в українській, російській, англійській та німецькій мовах вербалізуються за допомогою метафоричних дескрипцій, оскільки абстрактні поняття, як відомо, потребують унаочнення із залученням фактичного досвіду, з яким вони корелюють. Емоція розпачу метафорично репрезентується як контейнер, рідина, сила або хвороба, що викликає певні фізіологічні реакції та стани, дисфункції організму та дискомфорт у суб'єкта емоції. Деякі прояви притаманні лише конкретній емоції, тому використовуються на позначення відповідної емоції та стають предметом метонімізації та метафоризації. В англійській мові емоція розпачу репрезентується за допомогою образу кола, що означає стан безвиході, тобто суб'єкт емоції сприймає її як пастку, з якої не може вибратися. Тож не всі метафори є універсальними, тобто притаманними всім людям, деякі з них культурно специфічні, зумовлені особливостями фактичного досвіду, якого набувають носії певної мови. Це залежить, зокрема, від географічного положення країни, її клімату, історії тощо.

Ключові слова: емоція, репрезентація, експлікація, метафорична модель, концептуальна метафора.

Yevheniia PETRENKO,

orcid.org/0000-0003-0254-1241

Teaching Assistant at the Department of Translation Theory and Practice

Kherson National Technical University,

Postgraduate Student

O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine

(Kherson, Ukraine) IevgeniiaPetrenko1991@gmail.com

METAPHORICAL REPRESENTATION OF THE “DESPAIR” EMOTION (IN ENGLISH, GERMAN, RUSSIAN AND UKRAINIAN)

This paper focuses on the research of linguistic representation of the “despair” emotion, characterizes metaphorical models, which represent the emotion of despair in English, German, Russian, and Ukrainian. This research involves analysis of factual material selected by continuous sampling method from the national linguistic corpora of Ukrainian, Russian, English and German, i.e. “Ukrainian National Linguistic Corpus”, “Russian National Corpus”, “British National Corpus”, “Mannheimer Korpus für Deutsche Sprache”, respectively. Features of representation of the emotional world of a person by language means are considered. The relevance of the topic is due to the interest of modern linguistics in the category of emotionality, the ways and means of representing emotions in texts. Internal manifestations of the “despair” emotion of in Ukrainian, Russian, English and German are verbalized through metaphorical descriptions, as the abstract concepts are commonly known to be visualized by involving the real experience with which they correlate. The emotion of despair is metaphorically represented as a container, fluid, force or illness that causes certain physiological reactions and conditions, body dysfunctions and discomfort to the subject of the emotion. Some manifestations are unique to a particular emotion, so they are used to denote the corresponding emotion and become the subject of metonymization and metaphorization. In English, the despair emotion is represented by the symbol of a circle, which means a state of hopelessness, i.e. the subject of emotion perceives it as a trap from which he or she cannot get out. Therefore, not all metaphors are universal, i.e. existing in all cultures, some of them are culturally specific, due to the peculiarities of the actual experience gained by native speakers of a particular language. It depends, in particular, on the geographical location of the country, its climate, history, and etc.

Key words: emotions, representation, explication, metaphorical model, conceptual metaphor.

Постановка проблеми. Емоції часто експлікуються шляхом називання їх симптомів або їх внутрішніх та зовнішніх проявів, тому прояви емоцій – одна з їх характеристик, що заслуговує особливої уваги. Оскільки ці прояви використовуються як позначення відповідних емоцій, їх мовне вираження стає предметом метонімізації та метафоризації.

Аналіз досліджень. Цій проблемі присвячені праці таких провідних вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, як Ю.Д. Апресян, В.Ю. Апресян, А. Вежбицька, М. Джонсон, З. Ковечеш, Дж. Лакофф, В.І. Шаховський, Л.І. Ніколаєнко, Л.Г. Бабенко тощо.

Мета статті – розглянути метафоричні моделі репрезентації емоції «розпач» в англійській, німецькій, російській та українській мовах на матеріалі, відібраному з національних лінгвістичних корпусів української, російської, англійської та німецької мов, а саме: «Український національний лінгвістичний корпус», «Национальный корпус русского языка», «British National Corpus», «Mannheimer Korpus für Deutsche Sprache».

Виклад основного матеріалу. Людська свідомість втілюється тому, що наш досвід структурується та класифікується за допомогою фізичного досвіду та взаємодії з навколишнім середовищем (Maiese, 2011: 11). Втілена свідомість поширюється на понятійну систему, де схеми психічних образів виникають як наслідок тілесного переживання і використовуються для структурування думки. Таким чином, розвиток значення відбувається від конкретного до абстрактного, що, власне, і є основою теорії концептуальної метафори.

На думку М. Осборна, метафора виступає одночасно комунікативним стимулом і ментальним відгуком. Як стимул вона є ідентифікацією ідеї чи об'єкта через знак, який зазвичай позначає іншу думку або об'єкт. Як відгук, метафора є взаємодією двох думок або інтерпретацій, одна з яких виникає зі звичайного значення знака стимулу, а інша – з його особливого значення, що реалізується в цьому контексті (Osborn, 1967: 116). М. Осборн вийшов за межі суто мовного підходу, визнавши необхідність взяття до уваги ментальних процесів під час дослідження метафор. Розвиваючи цю думку, Дж. Лакофф і М. Джонсон сформулювали розуміння метафори як невід'ємного атрибута людського мислення (Lakoff, 1980)

За Дж. Лакоффом і Л. Гусенсом, метафора розглядається як проекція елементів різних концептуальних доменів: сфери-джерела (source-domain) і сфери-мети (target-domain), а метонімія розуміється як проекція суміжних елементів одного

концептуального домену (Lakoff, 1980; Goossens, 2002). Природа концептуальної метафори складна і повністю не досліджена. Розвиваючи теорію концептуальної метафори Дж. Лакоффа і М. Джонсона, Ж. Фоконьє і М. Тернер розробили теорію концептуальної інтеграції або змішування (Conceptual integration or blending), що дала змогу провести аналіз метафоричних структур на більш глибокому рівні усвідомлення, ніж це дозволяли традиційні підходи. Родоначальники теорії концептуальної інтеграції або змішування зводять свою концепцію до ідеї «бісоціації» (bisociation), закладеної у книзі Артура Кестлера «The Act of Creation» (Koestler, 1964).

За концепцією Ж. Фоконьє і М. Тернера, метафора часто комбінується з метонімією, утворюючи так звану амальгаму (концептуальний комплекс, єдність). При цьому відносини між цими концептуальними структурами можуть мати різний характер. Основна ідея цієї теорії полягає у тому, що мовна репрезентація певного поняття здійснюється після його осмислення людиною шляхом інтеграції інформації з різних сфер знань та досвіду. Ця ідея не нова, однак автори пішли далі і довели, що концептуальна інтеграція характерна не лише для творчої діяльності, а й для повсякденного мислення. Більше того, вони побудували просту модель, яка дозволяє аналізувати гібридні явища (hybrid phenomena) у різних контекстах відповідно до одних і тих самих правил (Fauconnier, 2002).

Досліджуючи мовне вираження емоцій, З. Ковечеш зазначив, що багато образних виразів, що слугують для репрезентації емоцій, мають метафоричний або метонімічний характер (Kövecses, 1990). Усі метафори емоцій мають однакову базову структуру: вони уподібнюють почуття, психологічний чи душевний стан та їх вплив на душу та тіло суб'єкта емоцій до певного фізичного, матеріального стану або явища (Apresjan, 1995: 206). Емоція «розпач» репрезентується у межах декількох метафоричних моделей, котрі для зручності можна розділити на декілька груп. У першій групі метафоричних моделей відображення зумовлене фізіологічно, тобто в основі метафор лежить реальний досвід і фізіологічна схожість, а тому прояви емоцій мають відповідати таким критеріям: 1) неконтрольовані фізіологічні реакції чи стани, що, як правило не є тривалими; 2) проявляються зовні, а тому легко сприймаються спостерігачем; 3) специфічні для цієї емоції або, принаймні, є її найбільш характерним проявом (Apresjan, 1995: 208). Такі метафори називають конвенційними, адже вони відображають

систематичні кореляції між явищами, що зафіксовані у досвіді. Ю.Д. Апресян звернув увагу на цікавий факт: прояви різних емоцій можуть збігатися фізіологічно, але при цьому лінгвістично вони часто виражаються по-різному, оскільки належать до різних типів (Апресян, 1991). Наприклад, деякі типи емоцій поділяють такий фізіологічний прояв як зміна кольору обличчя: укр. *Він зблід від страху.* – *Збишко аж зблід від розпачу, сів на пеньок і деякий час не знав, про що його ще питати.*; англ. *<...> and stare panting at my father whose face turns pale with fear.* – *And Jull the troubled thoughts of pale despair* (ГРАК). Таким чином, не всі прояви емоцій можна зарахувати до їх характерних достатніх ознак.

РОЗПАЧ – ХОЛОД (DESPAIR IS COLD): розпач репрезентується як холод, оскільки психологічний стан «розпачу» і фізіологічний стан «холоду» мають спільні прояви: тремтіння, неспроможність рухатися або говорити, блідість тощо. Завдяки метафоричному зрушенню «розпач» концептуалізується як «емоція, котра впливає на розум і тіло суб'єкта емоції, подібно до того, як на його/її тіло зазвичай впливає холод. Таким чином, фізіологічне явище накладається на розуміння психологічного характеру емоції «розпач», тому реакція на «розпач» репрезентується в мові як реакція організму на холод. Ця концептуалізація представлена численними висловами в досліджуваних мовах. Пор. укр. *Я розвернула й сліпо побігла в цю неподільну ніч, збираючи на своїй оголеній спині холод розпачу від непоправного.*; *І відчував, як поволі холодний розпач опадає його* (ГРАК).; рос. *Холодное отчаяние* охватывает Лёню.; При этой мысли *холод отчаяния* заполнил его сердце (НКРЯ).; англ. *Lindsay shook with cold despair.*; *<...> no soothing glow to warm the chill of despair into a muddled kind of peace.*; *Her father had been in bleak despair,* *<...>* (BNC); нім. *Gott, wenn du da bist, rette mich vor all dieser kalten Verzweiflung.*; *Und die eisig starrende Verzweiflung* zu wehmüthiger Trauer zerschmilzt, indem er mit der tröstenden Engelshand *<...>* (MKDS).

РОЗПАЧ – ХВОРОБА (DESPAIR IS AN ILLNESS): розпач репрезентується як хвороба, оскільки психологічний стан «розпачу» і фізіологічний стан «холоду» має спільні прояви: слабкість, запаморочення тощо. Пор. укр. *Вона мало не збожеволіла від розпачу, коли він помер.*; Під такі напади розпачу Ері Брем звичайно й словом не озивався *<...>*; *Розпач охоплював їх час від часу, як убивча хвороба.*; А в нього паморочилася голова од люті й розпачу, руки стискувалися в кулаки (ГРАК).; рос. *Отчаяние действительно является*

«смертельной болезнью».; *Приступы отчаяния* тянулись до первой спасительной мысли.; Сейчас Тимонин испытал первый *приступ отчаяния, острый, как физическая боль* (НКРЯ).; англ. *But this was a real vertigo of despair.*; *I am sick with despair, doubly sick because blank is not here to repair me with his/her kind words.*; *Gina smiled gently to hide her own aching despair.*; *<...> if they are already suffering from despair* (BNC).; нім. *Auch für Kierkegaard ist die Verzweiflung eine Krankheit zum Tode.*; *Im Schmerz der Verzweiflung* eröffnet der Fürst seinem Bruder den Entschluss, Tarent dem König von Neapel zu übergeben und sich selbst zu den Kartäusern zu begeben.; *Ich werde nicht reglos im Fieber der Verzweiflung* verharren (MKDS).

Метонімії у цій статті розглянемо лише побіжно, оскільки вони виступають предметом дослідження опосередковано, однак доречно коротко проілюструвати підтип виразів, що стосуються емоції «розпач» кількома прикладами.

РОЗПАЧ – БЛІДІСТЬ (DESPAIR IS PALENESS): укр. *Збишко аж зблід від розпачу, сів на пеньок і деякий час не знав, про що його ще питати.*; *Не сміялася, коли Джейн, бліда від розпачу, прибігала пожалітися <...>* (ГРАК); англ. *Richard sat up and looked at her pale face. Despair and agony were expressed on her features and he felt helpless, sensing the pain and sorrow himself.*; *And Jull the troubled thoughts of pale despair* (BNC); рос. *Побледнел от отчаяния* и злобы, долго ходил по комнате, сумрачно было лицо.; *Могли бы побледнеть от отчаяния* и зависти (НКРЯ); нім. *Eine unendliche Verzweiflung legte sich auf ihn, sein Gesicht wurde leichenblaß.*; *<...> eine echte rechte Tollhausidee der bleichen Verzweiflung.*; *<...> einige bleich vor Verzweiflung und Angst* (MKDS).

РОЗПАЧ – НЕЗДАТНІСТЬ ГОВОРИТИ (DESPAIR IS SPEECHLESS): укр. *Стою, дивлюсь, від розпачу ні пари з вуст.*; *<...>*, відпускаючи тремтячу руку *онімлого від розпачу* кардинала (ГРАК); англ. *<...> I was heavy with grief and speechless with despair.*; *Beth's voice was tight with despair* (BNC); рос. *Это немое отчаяние* было невыносимо, потому что всегда легче излить горе словами или слезами, чем таить его в себе.; Он знал, что все еще любит ее, и почувствовал долгое *немое отчаяние* (НКРЯ); нім. *Die Angst schnürte meine Kehle zu, die Verzweiflung ließ meinen Hals austrocknen.*; *Wenn man in großer Verzweiflung verstummt ist, sagt ein Bild manchmal alles,* *<...>* (MKDS).

РОЗПАЧ – НЕЗДАТНІСТЬ РУХАТИСЯ (DESPAIR IS INABILITY TO MOVE): укр. *Якусь хвилю Зірка стояла, завмерши від розпачу.*; Та

варто було зробити хоч крок, *заклякав від розпачу*; Мене трусило від люті, вивертало від огиди, кінцівки *німили від розпачу* (ГРАК); англ. I was alternately beside myself with rage, and *paralyzed with despair*.; To be *immobilized by despair* over his losses, to be so angry that he jeopardized his recovery?; I'm one of the Californians who was *numb with despair* and disbelief <...> (BNC); рос. *Отчаяние парализует*.; *Отчаяние сковало ее тело*, так что она не смогла даже поднести к глазам лежавшую на коленях салфетку.; *Какая-то часть меня занемела от отчаяния*, я был словно лабораторная крыса <...> (НКРЯ); нім. Ihre *Verzweiflung bindet sie immer enger an ihr neues Zuhause und damit auch an den Mann, der das Haus genauso liebt wie sie*.; Die Menschen dort standen unter Schock, *waren gelähmt vor Verzweiflung und Angst*.; *Vor Verzweiflung wie gelähmt*: die Trennung von der Familie sei sehr belastend (MKDS).

Наведені метонімії ґрунтуються на фізичних проявах емоції, називаючи відповідну емоцію та згадуючи її симптоми. Таким чином, вони містять інформацію про фізіологію почуттів, а не про їх психологію.

Метафори групи, у якій відображення зумовлене фізіологічно, можна використовувати метонімічно, часто як незалежну ознаку емоції, яку вони описують: *Дехто в розпачі рвав на собі волосся* (ГРАК). → *Дехто рвав на собі волосся* (як незалежна ознака розпачу); *Вона ламала руки в розпачі та хитала головою* (ГРАК). → *Вона ламала руки* (як незалежна ознака розпачу); *Увійшовши в камеру, Клайд кинувся на залізну койку і схопився за голову в смертельному розпачі* (ГРАК). → *Клайд схопився за голову* (як незалежна ознака розпачу). Такі вирази без додаткових роз'яснень безпомилково розуміються як вираження відповідної емоції. Таким чином, метафори першої групи ґрунтуються лише на мовній репрезентації таких симптомів, які позначають найбільш помітні прояви емоції, за допомогою котрих можна однозначно ідентифікувати емоцію. Тож доходимо висновку, що такі метафори не є культурно-специфічними, адже вони наявні в усіх досліджуваних мовах. В. Апресян пояснює таку властивість тим, що метафори цього класу базуються не на культурних зв'язках, які різняться між мовами, а скоріше на енциклопедичних, реальних зв'язках між різними явищами, які часто збігаються для різних культур. Досвід значною мірою різниться залежно від культури, це стосується артефактів, природи та інших явищ, що залежать від географічного положення, однак фізіологія людини, на якій ґрунтуються метафори

емоцій цієї групи, не підлягає міжкультурним варіаціям (Aprésjan, 1995: 215).

Емоція «розпач» концептуалізується також у межах *орієнтаційної метафори*. Ця група метафор ґрунтується на взаємодії фізичного тіла з матеріальним світом. Таким чином, чуттєвий досвід, а саме емоції-почуття, передається через асоціацію з фізичним. Щастя зорієнтоване догори (HAPPY IS UP), а тому протилежний йому стан – зорієнтований донизу (Lakoff, 1980: 35–36). Така метафорична орієнтація ґрунтується на фізичному й культурному досвіді, який розділяють більшість народів світу. Метафорична орієнтація «розпачу» вниз виступає одним із доказів того, що це негативний емоційний стан.

РОЗПАЧ – ВНИЗУ (DESPAIR IS DOWN): укр. Ось розколосся небо, *повергаючи* всіх у *розпач* і жах.; Не спішіть, *не падайте у розпач*.; <...> щоб знову взяти участь у війні, *кидала нас у розпач*.; Та *я не впадав у розпач*, бо відчував, що час розплати настав (ГРАК); рос. Я звонил каждые пять минут – и так, в общей сложности, в течение получаса, постепенно *впадая в отчаяние*.; Иногда кажется, что все зря, иногда *впадаешь в отчаяние* и хочется все бросить и сдаться, <...> (НКРЯ); англ. In the modern world, we are reduced to an idealized figment of the communist imagination or we *fall into secular despair* <...>.; Seeing their Lord defeated and their standard smashed the Dark Elves *fell into despair*.; So next time you're thinking of reaching for the tablets or *slumping miserably into despair*, try having a good laugh instead (BNC); нім. Desgrais war immer auf den Spuren von Verdächtigen, aber weil er sie nie ertappen konnte, *geriet er in Verzweiflung*.; Und dass das eben nicht geklappt hat, was *ihn in die Verzweiflung stürzt*.; Er vertraut nicht mehr auf die unendliche Gnade Gottes, *er verfällt in Verzweiflung* (НКРЯ).

РОЗПАЧ – МЕЖА (DESPAIR IS BORDER): укр. Але я переборював усі ті труднощі, хоч вони мене іноді *доводили до розпачу*.; Коли люди *дійшли розпачу* від зненависті і нищення <...>. <...> я вже *переступив межу розпачу* й страху.; Одного дня, *доведена до розпачу* цією боротьбою з шматком скла, вона вдарила ним об стіну і потрощила вцент (ГРАК); рос. Руководил стачкой *доведённых до отчаяния* нефтяников молодой, талантливый и решительный революционер.; И *пришла в отчаяние* от ужасной перспективы жизни в своём старом доме <...>. Именно унижение от невозможности изменить навязанный ход событий *доводило меня до отчаяния*.; Больше всего привлекал и *приводил в отчаяние*, ужасал мясной ряд (НКРЯ); англ. However, I was far

from despair.; The thought *drove him to despair* and drink.; *She was brought almost to despair*, until after twelve days the hallucinations ceased.; Apart from any sentimental reasons, the short-notice *drove many to despair.*; It can either *lead us into* bitterness and *despair.*; That's guaranteed to *drive me to despair* (BNC); нім. *Das treibt mich* manchmal nahezu *in die Verzweiflung.*; Bei solchen Gedanken könnte Resignation oder *gar Verzweiflung aufkommen.*; Manche anderen Nutzer hingegen könnten einen durchaus *zur Verzweiflung bringen.* Du hast mich allerdings fast *zur Verzweiflung gebracht.*; Aber das sind die Sachen, die mich bei dir immer wieder an den *Rand der Verzweiflung bringen* (MKDS).

Наступна метафора також пов'язана із спрямованістю донизу, а також відображає стан, який спричиняє у тілі людини емоція «розпач»: РОЗПАЧ – ТЯГАР (DESPAIR IS A BURDEN), тобто розпач прирівнюється до фізичної ваги, що тисне на людину зовні, примушуючи її опускатися: укр. Коли пробуджувався серед ночі, то його доймав *тяжкий розпач*, <...>; Кілька зневажливих слів, які вихопилися в Теодора, вкинули її в *знітючий розпач*; <...> як хворобливим маренням збудженого мозку, *на мене тисячотонною брилою обрушився розпач* (ГРАК); рос. Если бы я упал, то уже вряд ли смог бы подняться – так и остался бы лежать, *намертво придавленный к земле грузом отчаяния.*; Она в таком *тяжелом отчаянии*, что даже останавливается шофер <...>; *Отчаяние давит* на плечи <...>; *Тяжесть невыносимого отчаяния сдавливает* грудную клетку и я с трудом могу дышать (НКРЯ); англ. Don't you dare sink *under the weight of despair.*; I find I can be quite productive when not being *crushed by despair.*; *Weighted down by despair*, the colonel let his head fall and grew thoughtless.; I slumped to the ground, *despair weighing as heavily as the load on my back* (BNC); нім. <...> Sehnsucht ist sehr verschieden und kann von leichten Formen mit relativ kurzer Dauer bis hin zu langer und *schwerster Verzweiflung* reichen.; Das vordringliche Anliegen des Kirchenasyls in Belp war, den beiden gefährdeten Menschen *in schwerster Verzweiflung* Zuflucht zu bieten (MKDS).

Наступна метафора пов'язана з орієнтаційною, а також з іншою парасольковою метафорою цієї групи – РОЗПАЧ – РІДИНА (DESPAIR IS FLUID), а саме:

РОЗПАЧ – ГЛИБИНА (DESPAIR IS DEPTH): укр. Та сама темрява, його охопив ще більший розпач, але *на дні розпачу* був порятунком.; Отже, мене поручено тій, яка сама *зглибила безмежну розпач*, яка пережила найтяжчі душевні муки матері <...>; Він не знаходив слова, яке могло б

вичерпати й втілити *глибину його розпачу.*; <...> поет тут же падає в *безодню розпачу* (ГРАК); рос. И тут – плевок, плевков, который отнимает последнюю надежду, который *повергает её в пучину отчаяния* <...>; В беспокойстве мечется по сцене моя Амнерис: *из бездны отчаяния* от потери любви и любимого <...>; Это связь *глубочайшего отчаяния* и величайшей надежды <...>; И за такую соломинку можно держаться, чтобы не *оступиться в канаву* отчаяния (НКРЯ); англ. My poor master was *in the depths of despair.*; Shelley sat down beside the patient and smiled at him, the cheerfulness coming from somewhere behind her *deep despair.*; The mind, tottering *at the abyss of despair* or death, shudders back toward any simplicity, any coherency it can grasp <...>; The young man had *reached the lowest point of despair* (BNC); нім. Es reicht doch schon wenn ich sie dauert verwirre und *in tiefe Verzweiflung stürze.*; <...> wenn ein Mensch durch seinen vorhandenen Glauben an ihn, *in tiefster Verzweiflung* oder in sonstigen Blockaden steckt.; Ein Glücksgefühl kann sich bis zur Seeligkeit steigern, eine Depression bis *zur Verzweiflung vertiefen* (MKDS). Однак, у германських мовах (на прикладі англійської та німецької) розпач концептуалізується також як *схил, нагорб або гора*: англ. <...> wholly disconnected from any neighbour, isolated across immense *metallic dunes of glittering despair.*; On some *hill of despair* (BNC); нім. Auf den *Gipfeln der Verzweiflung* bekennen <...>; Mit diesen Glauben werde ich fähig sein, aus dem *Berg der Verzweiflung* einen Stein der Hoffnung zu hauen (MKDS).

До групи метафори РОЗПАЧ – РІДИНА (DESPAIR IS FLUID) належать такі: РОЗПАЧ – РІДИНА (DESPAIR IS FLUID): укр. <...>; Колись я ще могла плакати і половина *розпачі спливала* із слізьми.; В її голосі *виливався розпач*, гіркий біль.; <...> що гнало солдатів гинути чортзна за що в окопах тривалої війни, *виливалась у розпач.*; <...> і той *розпач струменів* із них *увсібіч* (ГРАК); рос. Буду слать со скрижалей Internet месиджи человечеству, *облитые отчаянием*, <...>; <...> чувствуя, как *отчаяние растекается* по телу, попыталась я найти отговорку.; *Отчаяние души стекает* медленно.; *Ледяное отчаяние разливается* в информационном пространстве, обретая поистине океанические размеры (НКРЯ); англ. *Despair washed* through Isabel again as she remembered the cutting disdain in Alan's eyes <...>; This was especially beneficial for prison mates who were on the *brink of despair.*; Through a *haze of despair* she noticed that the Sheriff was still frowning at her.; *Despair washed over her*, but she forced herself to concentrate (BNC);

нім. Jedoch seid ihr *in den Sumpf der Verzweiflung* gefallen und habt gewählt zu glauben, was dieser Sumpf der Verzweiflung bietet.; Auch den niedrigsten von uns Hoffnung zu geben und uns *aus dem Sumpf der Verzweiflung* zu ziehen <...> (MKDS).

РОЗПАЧ – РІДИНА У КОНТЕЙНЕРІ (DESPAIR IS FLUID IN A CONTAINER), при цьому власне тіло людини, або його частина, осмислюється як контейнер, який можна «наповнити» емоціями: укр. *Розпач*, образа й обурення *наповнювали* тремтінням Каїв голос, серце, всю істоту <...>; <...> один-єдиний промінчик щастя, що зігрів би її душу, *сповнену розпачу*, важили куди більше, аніж та маленька жертва, якої од нього вимагали.; Голос мій *налився розпачем*.; Це була остання *крапля в чаші розпачу* (ГРАК); рос. <...> почему вдруг её сердце *переполнилось* отчаянием и тоской.; Но зачем же нам впадать в *полное отчаяние* по поводу своей собственной русской системы <...>; Когда *отчаяние* заполнило душу собаки до краев, она не выдержала, <...> (НКРЯ); англ. If young boys and girls are so filled with despair when they are going to high school and feel that their lives are so hopeless and that nobody's going to care for them <...>; You didn't have *people filled with despair*.; A tiny thread of despair fills him (BNC); нім. Die Situation verschärft sich weiter, so dass *Meredith* letztlich ins Hotel zieht und *voller Verzweiflung* ihre Schwester Julie anruft, um sie zu bitten, zu ihr zu kommen.; *Er schrieb voller Verzweiflung* an Hippel: Hippel schickte Geld, <...>; De Filippo war weniger mit Hoffnungen und *Verzweiflung erfüllt*, als mit dem Wunsch, <...> die Schmerzen der Opfer zu lindern (MKDS).

Із наведеною вище метафорою пов'язана наступна – РОЗПАЧ – ВОДОЙМА (DESPAIR IS WATER RESERVOIR), оскільки водойма – це теж свого роду контейнер, оскільки займає обмежений простір: укр. З мене родяться чорні боги, з мене *розливаються океани розпачу*, то я притискаю Яцека Ростанського до його канапи.; Її туш без анінайменших вказівок на фірму-виробника пливе по морді, ніби чорна *ріка розпачу*.; Спочатку під *бурхливим потоком розпачу* Овода він здригнувся, мов під ударом батога.; Та я ще не розбирався в таких тонкощах, я перебрів через ріки сліз, знайшов Зізі *на тому березі розпачу*, струснув її за плечі (ГРАК); рос. <...> стремится во что бы то ни стало направит этот поток по заранее приготовленному им адскому *руслу отчаяния* и уныния.; Наша радость перенесет нас через *реку отчаяния*.; За ней закрылась дверь, и я, захлёбываясь в *океане отчаяния*, остался наедине с монашками и своими тяжёлыми мыслями.; Я захлёбываюсь кровью, *окунаюсь так глубоко в реки отчаяния*, что свет

отступает (НКРЯ); англ. People always talk about high school being this caustic *bog of despair* that ruins lives and haunts adolescence, <...>; The irises had seemed to dilate into *black pools of despair*.; My husband came home an hour later, with dinner thankfully and found me a *puddle of despair* (BNC); нім. Da wird *der Ozean der Verzweiflung* plötzlich ganz klein <...>; Die beste Brücke zwischen *dem Ufer der Verzweiflung* und dem Ufer der Hoffnung ist eine gut durchschlafene Nacht.; Ein Tropfen Hoffnung *im Meer der Verzweiflung* (MKDS).

РОЗПАЧ – СТИХІЙНА СИЛА (DESPAIR IS SPONTANEOUS FORCE): укр. *Розпач* *насувався* на нього *величезною морською хвилею*, такою високою, що не видно її білого гребеня.; А Юранд, що досі стримувався, раптом *вибухнув страшним розпачем*.; *Розпач* і неймовірне людське горе *прорвались, вибухнули, як гроза й буря*, що проносяться часом серед ясного, пекучого літа <...>; Треба нагадати минувшину, щоб розорати душу болючим спомином, відтак запекти їх *вогнем розпачу*; І я *згорав* по дорозі *од розпачу й гніву* (ГРАК); рос. На меня *накатилась новая волна отчаяния*.; Совершив *злодеяние в порыве отчаяния*, Дьячиха кинулась в церковь, чтобы замолить свой грех.; *А внезапно нахлынувшее отчаяние* всё равно плещет в глубине, как разбушевавшиеся подземные воды.; Неделю Инка барахтается в *шторме отчаяния* и тоски (НКРЯ); англ. She felt a *gust of despair*.; Eleanor succumbed to another shuddering *tide of despair*.; *Despair engulfed* Isabel in a *swamping wave*.; <...> even when she deliberately provoked it, waiting with half-shameful excitement for the extra-ordinary *outburst of bitterness and despair* of which she herself was less a victim than a privileged spectator (BNC); нім. *Welle der Verzweiflung schwappt* über Israel sowie Deutschlandfunk: Ich möchte, dass die Betroffenen Hoffnung haben und nicht *in immer tieferer Verzweiflung versinken*.; Der Hölle Rache kocht in meinem Herzen, Tod und *Verzweiflung flammet um mich her!*; Wie erst gestern von mir – *in einem Anflug von Verzweiflung* – beklagt, leide ich unter dem Verfall der Sprachkultur und der schleichenden, was sage ich <...> (MKDS).

Така метафорична модель притаманна всім порівнюваним мовам, причому їх єднає концептуалізація в образі хвилі, однак у германських мовах (на прикладі англійської та німецької) образ водойм представлений ширше, при цьому це переважно невеликі за розміром водойми зі стоячою водою (наприклад, *puddle of despair* – *калюжа розпачу*) або розпач навіть асоціюється з образом болота, з якого, як відомо, нелегко вибратися, адже воно затягує все глибше (наприклад, *bog of*

despair – болото розпачу). Цікавою є концептуалізація розпачу як океану, тобто ця емоція сприймається носіями мови як щось велике та неосяжне, тоді як у багатьох виразах у розпачу видніється «берег», тобто вихід з цього стану.

Ми говоримо про перебування в емоційному стані розпачу (наче всередині нього), ототожнюючи його з тілесним досвідом, що, до речі, є первинним для людини, за елементарною образною схемою типу «контейнер» (Кудрявцева, 2017: 86).

РОЗПАЧ – КОНТЕЙНЕР (DESPAIR IS A CONTAINER): укр. Час минав; пріор і добра його сестра були в розпачі.; Ми були в розпачі й почали шукати.; Я буду в розпачі, якщо його спіткає якесь лихо.; Він знайшов її в розпачі: чоловік тільки що говорив з нею досить відверто.; Я просто в розпачі (ГРАК); рос. Я был в отчаянии, но упорно продолжал поиск.; Мы были в отчаянии.; Но, во-первых, больная действительно находилась в отчаянии, <...>; Я в полном отчаянии.; Потому что когда пребываешь в отчаянии, хочешь высказать свою боль и боишься, <...> (НКРЯ); англ. He deceives me, he leaves me, he is brutal and cynical with me, I am in despair.; Antoinette will be in despair <...>; Evening found her in despair at the crude grey mass.; They were in despair.; нім. In seiner Verzweiflung hat er mir nun folgendes geschrieben <...>; <...> in kollusivem Zusammenwirken einem Menschen angetan haben, daß dieser sich in seiner Verzweiflung nur so zu helfen weiß (BNC); Nach dem misslungenen Versuch sich zu erhängen, bleibt er in seiner Verzweiflung zurück ohne zu fliehen (MKDS).

На відміну від метафор першої групи, метафори другої можуть використовуватися для вираження багатьох різних емоцій, оскільки ґрунтуються не на симптомах, специфічних для конкретної емоції, а на більш загальних культурних оцінках. Таким чином, один об'єкт із вихідного домену може відповідати декільком об'єктам у цільовому домені. Такі метафори є частково культурно специфічними.

Третя група метафор також не співвідноситься з конкретною емоцією і зумовлена особливостями культури носіїв певної мови. **РОЗПАЧ – КОЛО (DESPAIR IS A CIRCLE)**, тобто концептуалізація розпачу як стану безвиході. Укр. То була без краю жалібна пісня, що, здавалося, все хотіла найти якийсь шлях до щастя, до спокою... – і все вер-

талась у зачароване коло розпачу. Слід зауважити, що для української мови така метафора нехарактерна і наведений вище приклад можна вважати авторським (ГРАК). Рос. Как разорвать порочный круг отчаяния.; Депрессия запускает «круг отчаяния»: когда мы думаем о плохом, нам кажется, что все вокруг еще больше ухудшается (НКРЯ). Однак слід наголосити на тому, що приклади російською мовою – це переклади англійського тексту, тобто цей образ є запозиченим, а не питомим, і нині не освоєним. В англійській – навпаки – розпач часто концептуалізується через образ кола: He said he was circling in that round of despair where you don't care one iota what happens to you or anyone else.; Which brings us, logically, to God, the source of the grace necessary to escape the cycle of despair.; He called on those involved in the political process to play their part by trying to end' this terrible spiral of killing and despair.; Denial and anger are the cycle of despair.; They move backward and forward between denial and anger and depression, unable to break out of the circle of despair by acceptance of what has happened (BNC). До того ж використовуються й інші подібні образи, що символізують нескінченність: We can give leadership, and we must play our part in trying to end this terrible spiral of despair and killing in the North of Ireland.; Every new crisis successfully negotiated and survived inches me that much farther from the event horizon of despair. It gripped my life in a web of despair that left me feeling unworthy, unloved, trapped, and desperate (3). Аналіз лінгвістичних корпусів німецької мови не виявив концептуалізації розпачу через коло або подібні фігури, тож доходимо висновку, що така метафорична модель не є типовою для німецької мови.

Висновки. Таким чином, виходячи з результатів аналізу фактичного матеріалу, припускаємо, що, на відміну від слов'янських (українська, російська) мов, в англійській мові розпач характеризується саме як стан безвиході. Тож, оскільки метонімія та метафора вважаються найбільш характерними явищами мови та культури, метонімічні та метафоричні вирази проявляють емоцій виступають цінним джерелом для міжлінгвістичного порівняння. До того ж, такі прояви, а точніше, їх лінгвістичне вираження, є цікавим матеріалом для дослідження культурної концептуалізації емоцій у конкретній мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Apresjan Ju. D. Systemic Lexicography. Euralex '92 Proceedings I-II Tampere, part I, 1992. P. 3–16.
2. Apresjan V. Emotions: Linguistic representation and cultural conceptualization: Dissertation. 1995, 267 p.
3. British National Corpus: web-site. Reach via URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (дата звернення: 18.01.2021)
4. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. New York: Basic Books, 2002, 440 p.

5. Goossens L. *Metaphonymy : The interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast.* ed. By Rene Dirven, Ralf Pörings. Berlin; N. Y.: Mouton de Gruyer, 2002. P. 349–377.
6. Koestler A. *The Act of Creation.* New York: Macmillan, 1964. 751 p.
7. Kövecses Z. *Emotion concepts.* New York: Springer-Verlag, 1990. 344 p.
8. Lakoff G., Johnson, M. *Metaphors we live by.* Chicago: University of Chicago Press., 1980. 242 p.
9. Maiese M. *Embodiment, Emotion and Cognition.* New York: Palgrave Macmillan, 2011. 260 p.
10. Mannheimer Korpus für Deutsche Sprache: веб-сайт. URL: <https://korap.ids-mannheim.de/> (дата звернення: 18.01.2021)
11. Osborn M. *Archetypal Metaphor in Rhetoric: The Light-Dark.* *Family Quarterly Journal of Speech.* 1967. Vol. 53. P. 115–126.
12. Генеральний регіонально анотований корпус української мови: веб-сайт. URL: <http://uacorporus.org/> (дата звернення: 18.01.2021)
13. Кудрявцева Н.С. *Лінгвістична відносність і проблеми перекладу філософської термінології: лінгвокогнітивний підхід: монографія.* Київ: Видавничий дім Д. Бурого, 2017. 460 с.
14. Национальный корпус русского языка: веб-сайт. URL: <http://www.ruscorporus.ru/new/> (дата звернення: 18.01.2021)

REFERENCES

1. Apresjan Ju. D. *Systemic Lexicography.* *Euralex '92 Proceedings I-II Tampere, part I,* 1992. P. 3–16.
2. Apresjan V. *Emotions: Linguistic representation and cultural conceptualization: Dissertation.* 1995, 267 p.
3. British National Corpus: web-site. Reach via URL: <https://www.english-corporus.org/bnc/> (дата звернення: 18.01.2021)
4. Fauconnier G., Turner M. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities.* New York: Basic Books, 2002, 440 p.
5. Goossens L. *Metaphonymy : The interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast.* ed. By Rene Dirven, Ralf Pörings. Berlin; N. Y.: Mouton de Gruyer, 2002. P. 349–377.
6. Koestler A. *The Act of Creation.* New York: Macmillan, 1964. 751 p.
7. Kövecses Z. *Emotion concepts.* New York: Springer-Verlag, 1990. 344 p.
8. Lakoff G., Johnson, M. *Metaphors we live by.* Chicago: University of Chicago Press., 1980. 242 p.
9. Maiese M. *Embodiment, Emotion and Cognition.* New York: Palgrave Macmillan, 2011. 260 p.
10. Mannheimer Korpus für Deutsche Sprache: веб-сайт. URL: <https://korap.ids-mannheim.de/> (дата звернення: 18.01.2021)
11. Osborn M. *Archetypal Metaphor in Rhetoric: The Light-Dark.* *Family Quarterly Journal of Speech.* 1967. Vol. 53. P. 115–126.
12. Heneralnyi rehionalno anotovanyi korpus ukrainskoi movy (General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian): web-site. Reach via URL: <http://uacorporus.org/> (Date of access: 18.01.2021) (in Ukrainian)
13. Kudryavtseva N.S. *Lingvistychna vidnisnist' I problema perekladu filosofskoi terminologii: lingvocognityvnyi pidkhid: monographiia (Linguistic relativity and problems of translation of philosophical terminology: linguocognitive approach: monograph).* Kyiv: D. Burago Publishing House, 2017. 460 p. (in Ukrainian)
14. Natsionalnyi korpus russkogo yazyka (Russian National Corpus): web-site. Reach via URL: <http://www.ruscorporus.ru/new/> (Date of access: 18.01.2021) (in Russian).